

Oponentský posudek na disertační práci Jiřího Reifa: **Habitat jako determinanta rozšíření a početnosti ptáků v čase a prostoru.**

Předložená práce zahrnuje poměrně rozsáhlý úvod (přes 20 stran) a celkem 7 příspěvků. Až na jedinou výjimku se jedná buď o publikované články nebo o stránkové korektury z dobrých či výborných ornitologických a (makro)ekologických časopisů. Takovýto rozsah není u disertačních prací standardem a svědčí nepochybně o schopnostech i pili autora. Je však navíc dokladem toho, že výzkum v Africe je nejen atraktivní ale i produktivní, a také toho, že data z „masových“ monitorovacích programů nabízejí teoreticky dobře vybavenému badateli mimořádně zajímavý materiál.

Musím konstatovat, že úvod dizertace mě poněkud zklamal. S ohledem na poměrně velký rozsah jsem od něj očekával ucelené poučení o vztahu mezi habitatem a distribucí ptáků, což se naplnilo pouze z části. Ne snad, že by úvod obsahoval málo informací, jejich pojednání je však útržkovité a rozsahem nevyvážené. Postrádám v textu především jasně formulované otázky a potenciální odpovědi na ně. U citovaných výsledků empirických studií si pak nejsem jist, zda se jedná o souhrn stávajících znalostí či o pouhé poněkud libovolně vybírané příklady. Uvedl bych jednu ukázkou. Na straně 10 jsme poučeni, že se „příznivost prostředí do značné míry odráží v početnosti daného druhu“, což je doloženo jednou holou a tedy pro čtenáře zcela neprůhlednou citací. Bezprostředně následují poměrně podrobné excerpce hned dvou prací, které to popírají. Závěr, který je poněkud nelogicky již součástí dalšího odstavce, nás ovšem nabádá, abychom tyto příklady přijali jako výjimky ze zavedeného pravidla. Osobně by mě zajímalo, nakolik je vstupní predikce podpořena empirií, zda jsou citované „výjimky“ jediné a jaké je pro ně navrhováno vysvětlení. Pak bych (možná) mohl s dobrým svědomím autorovo doporučení buď přijmout nebo odmítnout. Snad je na vině pro mě ne zcela uspokojivého pojednání valné části úvodu neujasněný žánr, který osciluje mezi review, esejem a rozšířeným úvodem k jednotlivým příspěvkům. Za ne zcela šťastnou považuji také důslednou snahu začlenit vlastní výsledky do textu formou citací dílčích poznatků, jejich celkový přínos pro světovou vědu pak čtenáři uniká, což je zajisté škoda.

Poněkud mě překvapilo, že jsem nikde v úvodu nenarazil na spojení „habitat selection“ či na jeho český ekvivalent. Pokud jsem nečetl dostatečně pečlivě, předem se omlouvám. Osobně mě vždy trápilo, nakolik ptáci skutečně obsazují všechny vhodné biotopy a nakolik jen ty, které za vhodné považují. Abych uvedl konkrétní příklad - vyhýbá se linduška lesní na Šumavě některým habitatům (například rašeliništím) proto, že tam nemůže žít, nebo proto, že tam nechce žít? Rád bych se tedy autora zeptal: 1) Existují možnosti, jak tyto „constraints“ v „terénu“ rozlišit? 2) Nemohla by změna v „názoru“ na vhodnost toho či onoho habitatu hrát roli v takových fenoménech, jako jsou areálové expanze, synantropizace či vnitroareálové rozdíly v biotopovém rozšíření?

Jak jsem již předdeslal, jsou skoro všechny příspěvky zahrnuté do dizertace buď již publikovány, nebo ku svému porodu nepochybně pracují. To podle mého názoru zjednodušuje úkol oponenta. Existují sice kolegové, kteří podrobují publikované práce ještě důkladnějšímu rozboru než rukopisy, domnívám se však, že to nemá valného smyslu, snad kromě výchovy uchazeče k pokoře (a ovšem sebe prezentace oponenta). Publikace v kvalitním (ale i pouze kvalitnějším) časopise nepochybně prošla důkladným recenzním řízením, čímž nepochybně splnila požadavky kladené na disertační práci. Omezím se tedy na obecnější zhodnocení jednotlivých příspěvků a také otázky se pokusím zaměřit na jejich širší souvislosti.

Prvé dva příspěvky jsou výsledkem afrických aktivit autora a jeho spolupracovníků. Oba vycházejí ze stejného materiálu – bodové kvantitativní studie ornitocenóz kamerunských „Bamenda Mountains“. Prvý, věnovaný intenzivně diskutovanému vztahu mezi lokální abundancí a velikostí areálu, je tematicky vznešenější, čemuž odpovídá i kvalitnější časopis. Osobně mě potěšilo, že je výsledek v rozporu se stávajícími poznatky, neb jsem vždy zdůvodnění (zvláště pak populační) toho, proč by měly mít druhy s vyšší abundancí větší areál, považoval za podezřelé. Abundance je veličinou v prostoru i čase nepochybně velmi proměnlivou a odvozovat z ní expanzi areálu, což je

proces přece jen trvalejší, je dosti troufalé. V této souvislosti by mě zajímalo: 1) Jaký je asi vztah mezi lokální abundancí respektive velikostí areálu a lokální respektive globální nabídkou vhodných biotopů? 2) Jak by vypadaly výsledky, kdyby byla místo bodovky použita mapovačka v homogenních biotopech?

Druhý příspěvek z kamerunských dat vyhodnocuje složení společenstev a biotopové nároky jednotlivých druhů. Má nepochybně značný ochránářský význam, přispívá však i k diskusím o vývoji afromontánní fauny. V této souvislosti mě napadá jedna poznámka. Všechny historické úvahy se točí okolo pleistocénního klimatu. O stáří bamendských endemitů se, předpokládám, nic neví. Pokud se však zásadně neliší od jiných oblastí, bude zřejmě, přinejmenším u části druhů, předpleistocénní. Mohl by se autor zamyslet nad svými výsledky v pliocénním kontextu? A nemohlo by odlišné stáří druhů vysvětlovat i rozdílné výsledky u motýlů?

Třetí příspěvek zpracovává výsledky (možná jen dílčí) mimořádně zajímavého terénního výzkumu – bodového transektu nataženého od Šumavy nikoliv snad k Tatrám ale alespoň k Beskydám. Musím se přiznat, že tuto práci autorovi závidím, velkoplošné počítání ptáků jsem vždy považoval za činnost velmi příjemnou. Současně mě však nepřekvapuje, že výsledky nejsou (alespoň v prvním přiblížení) nijak zvlášť strhující. Což mě vede k poněkud zlomyslné otázce - čím pak to asi je způsobeno? Proč obdobné regionální studie obvykle odhalí jen to, že lesní ptáci žijí v lese? Musím nicméně ocenit mimořádně invenční přístup k vyhodnocení dat (mám na mysli především dvě měřítka jejich grupování) a kritické hodnocení závěrů. V této souvislosti mě napadá ještě jedna otázka – jak by výsledky vypadaly, pokud by byly hodnoceny homogenní biotopy?

Zbývající čtyři příspěvky zpracovávají výsledky Jednotného programu sčítání ptáků, které v ČR probíhá od osmdesátých let. Prvý je věnována trendům v početnosti lesních ptáků, druhý ptákům otevřené krajiny, třetí podrobněji analyzuje obě skupiny a čtvrtý se zaměřuje na potenciální klimaticky podmíněné změny. Všechny výsledky jsou mimořádně zajímavé a všechny poskytují nedozírné pole pro zničení chrupu interpretátorů. Autoři ve všech případech kromě klimatických změn (a ani u nich jejich vliv nevyklučují) přisuzují značný význam biotopovým proměnám české krajiny. Poněkud zjednodušeně řečeno – lesy přibývají a pole ubývají. Jedná se vlastně o nulovou hypotézu, která nepředpokládá změnu „life history“ parametrů. Pokud tuším, poskytuje Jednotný program i jakási biotopová data. Pokusili se je autoři využít? Každopádně by se měla jejich sběru věnovat v budoucnu větší pozornost, je škoda či spíše těžký hřích nepokusit se vliv tak triviálního faktoru odfiltrovat. V žádném případě nechci vliv biotopových proměn naší krajiny popírat, nicméně se domnívám, že vysvětlení zaznamenaných populačních trendů tak jednoduché nebude. Jen namátkou, skřivan polní, hrdlička divoká nebo čejka určitě ubývají i na lokalitách, kde k biotopovým změnám nedochází. Pokusili se autoři vyhodnotit biotopovou nebo regionální variabilitu trendů? Jiný směr pátrání mě teď nenapadá. Asi nejzajímavější jsou trendy spojené s klimatickými změnami, zvláště díky mimořádně pečlivému úsilí po odfiltrování vlivu dalších faktorů, především biotopových preferencí a migračních strategií (ale i fylogeneze). Má autor nějaké návrhy na: 1) proximální příčiny způsobující úbytek severských a příbytek jižních druhů? 2) „life history“ parametry, které tyto faktory mění? Nebo jsou snad ve hře třeba disperzní charakteristiky?

Těmito záludnými dotazy bych svůj posudek zakončil. Zbývá mi již jen celkové hodnocení. Bude krátké. Každému, kdo si předloženou práci jen prolistoval, musí být jasné, že můj úkol byl povýtce formální a že nelze mít pochyby o jejím kladném hodnocení.